

Några marginalanteckningar till teologin i Psalmer och visor 82

Uppgiften som jag fick av red. var att behandla teologin i den nya samlingen av Psalmer och visor. Visserligen finns där teologiska ämnen och tankar som är markanta och återkommande. Men materialet är inte så enhetligt att det medger en strikt teologisk systematisering. Det rör sig om ett samlingsverk, där många röster gör sig hörda. Därför kan det knappast bli fråga om annat än några spridda teologiska iakttagelser, "marginalanteckningar" till den samling om drygt 150 nummer som nu har börjat fungera till berikande av sången i kyrkolivet.

Man kan till att börja med allmänt notera, att vissa i den gamla psalmdiktningen betydelsefulla teologiska motiv spelar mindre roll i den nya samlingen. Dit hör uttryck för syndanöd och förkrosselse, bot och omvändelse, betonandet av människans oförmåga, uppfattningen av jordelivet såsom präglad av vedermödor. Ämnen som dessa saknas inte i de nya psalmerna, men det är uppenbart att de inte inspirerar till poesi så som förr.

Man kan göra en del iakttagelser, om man jämför rubrikerna i den gamla psalmboken med rubrikerna i Psalmer och visor. I förra fallet är "det kristna livet" inordnat under de klassiska överskrifterna från "nådens ordning" – "Kallelse och upplysning", "Bättring och omvändelse" osv. Motsvarande överbrik i den nya samlingen är "Att leva av tro", och som underrubriker finner man t. ex. "Stillhet-meditation", "Sökande-tvivel", "Överlåtelse" etc.

"Psalmer och visor 82" startar med avdelningarna: Treenighet, Fader, Son och Ande. Olov Hartman har versifierat Te Deum: "Gud, vår Gud vi lovar dig" (751). På ett skickligt sätt har han lyckats få med de viktigaste formuleringarna

i ursprungstexten men har också överraskande ålderdomliga formuleringar t. ex. i v. 5 där det på tal om inkarnationen heter om Kristus "skydde ej det moderliv Jungfrun gav till borg åt dig". Skickligt gjord är Hartmans transskription av Franciskus Solsång (836) och den intressanta översättningen "O du som skapar rymd och jord" (763), den sistnämnda också en treenighetspsalm, fast den placerats in i en annan avdelning. (Treenigmönstret utgör f. ö. formschema för flera andra psalmer.) När det gäller Hartmans texter, kan man lägga märke till att han är den författare som mest teologiserar. Ett exempel kan visa att dogmatik *kan* sättas på vers:

Konungslig frihet blev oss skänkt,
men vi begärde bli som du.
Då blev envar sin egen gud
och levde inkrökt i sig själv.
Då blev vår värld ett fångelse,
och där var döden härskare,
tills livets Segerfurste kom,
bröt ner dess mur och frigav oss. (763:2)

Ibland blir hans formuleringar väl kryptiska, och han kan överraska med en teologisk utsaga som följande:

... att Gud och vi
i Kristus stritt mot dödens våld,
i Kristus vunnit denna strid. (763:3)

"Gud och vi . . ." Han menar väl de båda naturerna i Kristus, men det verkar som synergism. Frostensons texter är troligen lika rika på teologisk substans som Hartmans, men de är öppnare, mjukare, mer tillgängliga.

När det gäller *Gudsbilden*, så är tanken på Gud såsom skaparen ofta åter-

kommande. I ett par texter använder författarna sig av den moderna naturvetenskapens språk. Kerstin Anér skriver: "Du som har i dina händer Vintergatans hemlighet, du som skapade atomer, du som sprängde solens skal" (755). Och Lars Åke Lundberg:

Ett kosmos utan gräns och slut
med avstånd ingen mäter ut,
i detta rum, oändlighet,
vi söker dig, barmhärtighet. (832)

Den sistnämnda psalmen innehåller en hel kosmogoni (fast v. 3 kunde möjligen undvaras).

Det finns många som har skrivit om kosmisk teologi, både på vers och prosa. Hos psalmdiktarna blir kosmos storhet en lovsång till Gud, men också en bakgrund till hans paradoxala barmhärtighet.

Det är möjligt att liknande tankegångar ligger bakom orden i Artur Lundkvists mycket omskrivna "Djupen sätter han i skälkning" (756) med de svårtydda orden "finns ej annan hjälp mot Gud än Gud". Klarare beskrivs Guds upphöjdhed och majestät i Peter Dass' klassiska "Herre Gud, dit dyre navn og aere" (879) som trotsar alla översättningsförsök och nu finns med på norska och som innehåller de kända raderna

Gud er Gud, om alle land lå öde,
Gud er Gud, om alle mann var døde.

Något av samma stämning råder i en Frostensonöversättning om inkarnationen: "Himlen håller andan, jorden skälver" (831).

Avdelningen med psalmer om Kristus har överskriften "Jesus, vår Herre och Broder". Den pietistiska försoningsteologin finns antydd men spelar inte samma dominerande roll som i äldre psalmer. Jesus uppfattas helst såsom vår broder. Viktig är tanken att han är närvarande. "Han är vår broder här" står det i Bo Setterlinds "Det är sant att Jesus lever" (757), en psalm som ger uttryck åt en varm och mjuk Jesusfromhet. Och Frostenson skriver "Varför gick vi bort att söka dig som alltid hos oss var" (810).

Preexistensen betonas – "Han fanns från begynnelsen" (752). Han återspeglar Guds härlighet och är "alltings ursprung och mål" (840):

Han oss en synlig bild har gett
av gudomsmakten ingen sett,
född av Fadern: halleluja!
Osynligt, synligt, allt blev till
att tjäna, verka som han vill.

Ett vanligt tema i nutida predikan och teologi är Kristi nedstigande till de nedersta. Identifikation med dem är temat i en Hallqvist-text "Här på jorden var Jesus en av de annorlunda" (765), själv en av dem som människor stänger ute. Han betecknas som "vännen" som kommer en till mötes i medmänsklig gestalt:

Ej så som man råkar
en främling på gatan
– nej så som man ser på en vän,
en vän man har drömt om
i nätter och dagar
och äntligen finner igen. (849)

I kyrkoårspsalmerna

kompletteras bilden. Ps. o. V. 76 innehöll många jul- och påskpsalmer, här finns några värdefulla psalmer för fastan. En av Frostensons bästa texter återkommer i något reviderat skick (sedan behandlingen i kyrkomötet 1976) med anslaget "Domen över världen går" (791). Den rymmer en del markanta och centrala formuleringar t. ex. "korset där Guds kärlek blöder", "han vårt skuldbrev sönderrev på försoningsdagen", "allt i dig förändrat". En annan psalm av samme förf. 787 uttrycker syndabekännelsen i termer av förebräelse och ångslan. Britt G. Hallqvist har skrivit en parafra på Improperierna (788) efter fransk förebild med liknande tematik.

Bland övriga kyrkoårspsalmer av teologiskt intresse kan nämnas den nu accepterade Maria-psalmen av Setterlind "Var hälsad, Herrens moder" (786) – kyrkomötets (ganska småaktiga) anmärkningar gällde bl. a. uttrycket "Barmhärtighetens moder" som nu ändrats till "Du goda Jesu Moder" (!). Vidare Hartmans svåra men

intressanta Mikaelipsalm "Änglar, skapelsemakter" (792). Ett citat kan exemplifiera hans suggestiva men svårtolkade formuleringar:

Gud och himmelens änglar
bygger hemligt ett rike
av barn och benådad längtan.
Riket uppenbaras
när ytorna brister.

För de s. k. förrättningarna

har åtskilligt nytt framkommit, doppsalmer (769–776, även andra t. ex. 815), vigselsalmer (780–783) och psalmer för jordfästning (841–851). Tyvärr finns inga psalmer för konfirmation, men sådana lär vara att vänta.

Av doppsalmerna är endast *en* svenskt original, nämligen Tore Littmarks föredömligt enkla "Ett liv ur dina händer" (773). Bakom de skenbart odogmatiska raderna finns mycket av teologisk substans. Där finns bl. a. en viktig förknippning mellan barndop och bekräftelse:

Du räcker dina händer
i dopet till vårt barn.
O, låt det en gång säga
i tro sitt "ja" till dig.

De övriga doppsalmerna är översatta av Hallqvist och Norberg. I första rummet kan nämnas norrmannen Svein Ellingsens "Med vår glädje över livets under" (772), där man finner flera av de centrala dopmotiven (pånyttfödelsen, löftesorden, nådegåvan) framställda på ett allmänmänskligt förståeligt sätt. Två doppsalmer utgår från texter av engelsmannen Fred Kaan. Båda öppnar perspektivet bakåt mot Gudsgärningar i GT – Noas räddning undan syndafloden, Moses upplyftande ur vattnet, vandrigen genom Röda Havet – allt motiv som man ser på gamla dopfuntar. Dessa psalmer är kanske alltför massiva för att kunna sjungas vid ett vanligt barndop, men de är fyllda av väsentlig dopteologi.

Den av Eva Norberg översatta Kingotexten (769) verkar rätt traditionell, medan hennes översättningar från engelska original har många

innehållsmättade formuleringar, särskilt 770 där sambandet mellan korset och dopet markeras.

Mysterium: ett korstrå blev
till segertecken bytt,
när Kristus dödens makt fördrev
och gav oss livet nytt.

I detta tecken nu vi står
och dopets löfte hör:
att vi med Kristus leva får
när vi med honom dör.

Vigselsalmerna är emotsedda med speciella förväntningar, eftersom det hittills rätt en markant brist inom detta område. Här publiceras nu fyra nya svenska texter. Därjämte finner man bland de danska psalmerna Grundtvigs kända "Det er så yndigt at følges ad" (875), varmt mänsklig, fri från teologiska djupsinnigheter. Som ett kuriosum kan nämnas att den från början skrevs till ett silverbröllop. Det ska bli intressant att se hur pass stor användning den kommer att få i Sverige.

Jan Arvid Hellströms vigselsalm "Som mannen och kvinnan" (781) har redan blivit känd och uppskattad. Den handlar bl. a. om hur "glädjen tillsammans" ska öppna sig mot andra såsom "en gudstjänst på jorden". Gösta Wredes psalm "Se livet vill blomma" (782) ställer in kärleken i skapelsens sammanhang. Så även Oosterhuis' av Åke Löfgren översatta "Gud skapade av jord" (780) som utgår från att skaparen i begynnelsen gjorde

två människor för varann
som avbild av sig själv
till kvinna och till man.
Så ska ni nu tillsammans bli
den enhet ni är skapta till.

Till förrättningspsalmerna hör också Hartmans prästvigningspsalm (767). Den undviker att anknyta till ämbets teorier och -teologier och tar i stället upp fyra bibelställen, bl. a. 1 Kon. 19 om profetmanteln, här överfört på Kristus – "de som tar mot din mantel, Krist".

Bland nattvardspsalterna finner man Britt G. Hallqvists tidigare bordlagda "Jag kom inte hit för att jag tror" (779) där de ursprungliga slutraderna "Herre Jesus, låt mej ta emot/ mitt i otron dej som vin och bröd" fått en av kyrkomötet önskad utslätad formulering.

Ett drag av inomvärldslighet

kännetecknar mycket av nutida kristendomstolkning. Som en motrörelse mot religiös subjektivism och mot hinsidesinriktning har nya strömningar fört fram trons sociala och politiska dimensioner, ibland i anslutning till viss sekulariseringsteologi. Tendensen kan spåras i de nya psalmerna. "Leva i världen, omvänd till verklighet" (830), som Britt G. Hallqvist uttrycker det. Frostensons på sin tid omstridda "gerillapsalm" har kommit med i en bearbetning som tagit bort något av dess ursprungliga konkretion. I den nya versionen står det

Vi tror du är med
bland dem som för fred
för frihet och rätt
och fattigas sak
ger livet i dag. (826)

Under rubriken "Fred-frihet-rättvisa" finns vidare en äldre text om Babels torn (829), om "broderskapet nerifrån" som ska rasera tornet. Förhoppningen gäller rättvisa och frihet. I Lars Thunbergs kvällspsalm formuleras bönen:

Låt rätten blomma,
där orätt råder!
Gör fången fri och bryt våldet ned! (800)

Den ekologiska aspekten kommer till tals. Jonas Jonson uttrycker den som en bön:

Innan natten kommer
vill jag bedja
för den jord vi fått
men smutsat, skövlät. (803)

"Gör havet och floderna rena" står det hos Bo Setterlind (834), som t. o. m. har fått med en antydning om satelliterna och deras hot "håll

världsalltet fritt ifrån krig".

Den mänskliga aktiviteten, viljan till insats, betonas. "Du oss gav förtroende och medansvar" (824). "Skicka oss till att ena din mänsklighet . . . led oss att bygga en värld av rättfärdighet" (823).

Det är de konkreta insatserna som behövs. Vardagslivet blir viktigt. Den moderna staden skildras i ett par av psalmerna. "Det ljusnar sakta" (798), en psalm av dansken K. L. Aastrup, talar om hur det är för de flesta om mornarna, "då klockan tickar om knog och jäkt" och ljuset stiger genom skorstensröken. Men vardagens värld är också Guds värld:

Blott sten och asfalt
och dock en åker
där Herren går
är stadens gator.

Psalmer om de yttersta tingen

och om det eviga livet är påfallande många. Man finner dem under numren 841 -- 851. Men även i andra sammanhang t. ex. Jakob Knudsens morgonpsalm (804), som också handlar om evighetens morgon. Den mest sjungna psalmen inom detta ämnesområde tycks bli Britt G. Hallqvists "De skall gå till den heliga staden" (837), en visa om det kristna hoppet, genomlyst av evighetsglädje, där återseendet är ett viktigt inslag:

De skall möta de trofasta vänner
som de miste på jorden en gång.
De skall leka med änglar och helgon
i Guds paradiset,
de skall dansa där . . .

Att leka och dansa i himlen — ingen av de gamla psalmerna uttryckte sig så. Men i de nya psalmerna har just leken blivit ett vanligt ord för att beskriva saligheten. I en översättning från engelskan står det om himlen

Där leker vi som glada barn en gång
på paradisisk mark med alla helgon (848)

Och Frostenson skriver i en av sina finaste tex-

ter, "Jag skall gråtande kasta mig ner" (851):

Jag hör skratten från lekande barn
och jag själv är ett barn i Guds famn.

Psalmerna i denna avdelning är i stor utsträckning tröstepsalmer, avsedda att vara till hjälp för människor i sorg. Där talas om "ett hem långt bortom sorgens hemland" (848) om en värld av ljus och frid, där "de frågor som tystnat har fått sina svar" (844). Där står vår Far "uppå tröskeln till sitt hus" (850) och välkomnar vänligt sina barn:

Och din blick du lyfter upp
emot Gud, och han ler.
Och du hör hans röst:
"Var välkommen, barn!"

En av psalmerna är en förbön att läsas vid gränsen för den som gått bort. Det är Britt G. Hallqvist som står för texten där det bl. a. heter:

Tröstens Gud, Fader för alla,
vännen lämnar vi nu i din hand.
Följ oss i vardagen, hjälp oss att möta
nya dagar i tron på dig. (845)

Tryggheten ligger i trons visshet att "Livet är gömt hos Gud ... ingen är glömd av Gud". Frostenson skriver:

Ont och gott, vad än mig sker,
du o Gud en mening ger. (842)

Den djupaste grunden till denna livsinställning är förlåtelsen, varom Setterlind skriver i psalmen om vilan i Gud (844). Slutraderna lyder:

Den ende du är som vår synd kan försona.
Med dig, utan fruktan, vi lever och dör.

Inge Löfström